

بررسی وضعیت جمعیت کشور در آغاز دولت چهاردهم در گفت‌وگو با پژوهشگر جمعیت

آخرین فرصت جمعیتی در دولت چهاردهم

قاسمی: وزارت بهداشت نقطه تماس زبادی با مردم در حوزه فرزندآوری دارد و متأسفانه بسیاری از بخش‌های شبکه بهداشت همچنان در مقابل سیاست‌های کلی جمعیت و قانون جوانی جمعیت مقاومت می‌کنند!

بررسی عملکرد دولت سیزدهم نشان می‌دهد این دولت گام‌های نسبتاً موافی در حوزه جوانی جمعیت برداشت. قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده بعد از سال‌ها معطلی در کمیسیون‌های مختلف مجلس و در دولت‌های گوناگون، سرانجام سال ۱۴۰۰ در دولت شهید رئیسی برای اجرا ابلاغ شد، هر چند این قانون در اجرا با چالش‌هایی مواجه بود و آنطور که باید و شاید اجرایی نشد اما ابلاغ و اجرایی شدن بخشی از آن هم توانست تا حدودی شیب کاهش جمعیت را کمتر کند، البته طبق آمارهای رسمی و اظهار نظرهای مسئولان ذی ربط، چیزی حدود ۳۰ درصد از قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده تاکنون اجرایی شده است که شاید برای سه سال نخست اجرای قانون خیلی هم بد نباشد! با تمام اینها دولت سیزدهم با شهادت سیدابراهیم رئیسی به پایان رسید و حالا دولت چهاردهم وظیفه خطیر اصلاح روند جمعیتی کشور را بر عهده دارد، به خصوص اینکه بازه زمانی کوتاه‌تری برای این اصلاح وجود دارد و به تبع آن فرصتی برای آزمون و خطا نداریم! همین مسئله هم موجب شده است مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای هیئت دولت چهاردهم یک بار دیگر بر مسئله جمعیت تأکید ویژه داشته باشند و از دکتر محمدرضا ظفرقندی، وزیر بهداشت بخواهند شخصاً مسئله جمعیت را پیگیری و موانع آن را شناسایی و رفع کند؛ تأکیدی که نشان می‌دهد بخش مهمی از گره جوانی جمعیت در حوزه وزارت بهداشت است. اما دلیل تأکید رهبری به وزیر بهداشت برای پیگیری شخصی مسئله جمعیت چیست؟ آیا این وزار تخانه صرف نظر از نقش کلیدی‌اش در حوزه سلامت در بحث کاهش جمعیت نقش داشته است؟ در فرصت اندک باقی مانده برای اجرای قانون جوانی جمعیت تا سال ۱۴۰۷ و همچنین شرایط بحرانی در حوزه نرخ رشد و نرخ باروری که کشورمان با آن درگیر است، چگونه می‌توان جامعه ایران را از گرفتاری در چالش ناعلاج پیری و کاهش چشمگیر جمعیت ایرانی‌ها نجات داد؟ دکتر صالح قاسمی، پژوهشگر حوزه جمعیت و نویسنده کتاب جنگ جهانی جمعیت باسخرگویی سؤالات ما بوده است.

جناب آقای قاسمی! با عنایت به صحبت‌های اخیر مقام معظم رهبری در دیدار با هیئت دولت و تأکید ایشان به وزیر بهداشت درباره اینکه شخصاً پیگیر موضوع جمعیت باشند و به طور جدی موانع فرزندآوری را احصا و رفع کنند، چه نکاتی باید مدنظر قرار داد؟

این شصت‌ونهمین مرتبه‌ای است که رهبر معظم انقلاب به موضوع جمعیت تأکید و تذکر داشته و سخنرانی کرده‌اند؛ ۶۹مرتبه به صورت رسمی و علنی در حالی که غیرعلنی‌ها بیشتر از اینهاست، این موضوع نشان‌دهنده اهمیت مسئله در ذهن و منظومه فکری رهبر معظم انقلاب است. به هر حال ایشان هم می‌دانند که مردم برای تصمیم در مسئله فرزندآوری موانعی دارند. بخشی از موانع در حوزه اقتصاد و بخش بسیار جدی از موانع در حوزه بهداشت و درمان و بخشی از این موانع نیز در حوزه‌های فرهنگ نگرش، ارزش‌ها و نگرش‌های اجتماعی است. مجموعه این موانع باید دیده شود.

با یک نگاه اجمالی به قانون جوانی جمعیت می‌توانیم متوجه شویم که فقط وزارت بهداشت مسئول اجرای قانون در خصوص جمعیت نیست. از نگاه شما دلیل تأکید رهبری به وزیر بهداشت در این خصوص چیست؟

از آنجا که نقش موانعی که در حوزه بهداشت و درمان، موانعی که از طریق پزشکان یا مجموعه شبکه بهداشت و درمان برای خانواده‌ها ایجاد می‌شود، خیلی پررنگ و تأثیرگذار است، از این جهت رهبر معظم انقلاب در این رابطه به وزیر بهداشت تأکید ویژه داشتند. البته نه اینکه همه موانع و مسائل مدیریت جمعیت در وزارت بهداشت اتفاق می‌افتد اما این

وزارتخانه بسیار تأثیرگذار است و خانواده‌ها به شدت با آن در ارتباط هستند، به گونه‌ای که می‌توان گفت در مجموعه فرایند فرزنددار شدن، بیشترین تماس مردم با مجموعه وزارت بهداشت و درمان است، بنابراین این وزارتخانه خیلی تأثیرگذار است. به عبارتی می‌خواهم بگویم اگر خانواده از شبکه بهداشت و درمان بازخورد و عکس‌العمل بسیار خوبی برای فرزنددار شدن و اقدامات بعدی دریافت کند، بسیار تأثیرگذار است. در بخش هزینه‌های فرزندآوری هم در واقع خانواده باز با بسیاری از خدماتی که شبکه بهداشت و درمان ارائه می‌دهد، مرتبط می‌شود. از این بابت تأکید حضرت آقا در همین رابطه است که به هر حال نقش و سهم وزارت بهداشت خیلی زیاد است.

همانطور که مطلعید در دورانی که ما سیاست کاهش جمعیت را پیگیری می‌کردیم، بخش اصلی این ماجرا از سوی وزارت بهداشت اجرایی می‌شد. خانه‌های بهداشت و بهورزان برای کاهش باروری آموزش‌هایی را به مردم در مناطق شهری و روستایی ارائه می‌دادند و حتی جراحی‌های ناباروری همچون واژکتومی در مراکز تحت نظر وزارت بهداشت به صورت رایگان اجرایی می‌شد. آیا تأکید رهبری

در موضوع جمعیت به شخص وزیر بهداشت مبنای همین مسئله است؟ به این معنا که همان‌گونه که وزارت بهداشت در کاهش جمعیت کشور نقش بسیار پررنگی

در موضوع جمعیت به شخص وزیر بهداشت مبنای همین مسئله است؟ به این معنا که همان‌گونه که وزارت بهداشت در کاهش جمعیت کشور نقش بسیار پررنگی

دولت سیزدهم با عزم جدی در صدد اجرای قانون جوانی جمعیت بود. به رغم اینکه این قانون هنوز آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها گذشته با عزمی جدی اجرای آن را شروع کرد. عرض من این است دوسه سال برای قضاوت درباره اینکه این قانون در ست اجرا شده یا نه و بعد این در ست اجراشدن روی شاخص‌های جمعیتی اثر بگذارد، زمان بسیار کمی است، اما معتقدم نشانه‌هایی از توفیق جدیت مدیران بر اجرای قانون جوانی جمعیت در دولت سیزدهم وجود دارد

دارد، حالا هم در اجرای سیاست‌های افزایشی می‌تواند تأثیرگذار باشد.

من معتقدم این به آن معنی نیست که همه قانون جوانی جمعیت معطوف به وزارت بهداشت است یا به تعبیری چنانچه وزارت بهداشت در دوره تنظیم خانواده نقش محوری و اصلی دارد، الان هم می‌تواند نقش اصلی را داشته باشد. من قائلم که اتفاقاً در سیاست‌های فعلی برعکس است و اتفاقاً رسانه‌ها مجموعه‌های تبلیغی ترویجی و فرهنگساز و تأثیرگذار روی گزاره‌های اجتماعی و ذهنی مثل رسانه ملی و مجموعه فضای مجازی و غیره یا شخصیت‌های مشهور و به تعبیری سلبریتی تأثیرگذاری بسیار زیادی دارند و چه بسا از بقیه نهادها و مجموعه‌ها تأثیرشان بیشتر باشد، اما به هر حال تأکید رهبری بر وزارت بهداشت این است که نقطه تماس زیادی با مردم در حوزه فرزندآوری دارد و بسیاری از هزینه‌ها معطوف به این مجموعه است و متأسفانه بسیاری از بخش‌های شبکه بهداشت همچنان در مقابل سیاست‌های کلی جمعیت و قانون جوانی جمعیت مقاومت می‌کنند و هنوز مخالفت‌های پنهان و پیدای زیادی در این مجموعه دیده می‌شود! فکر می‌کنم بخشی از این تأکید رهبر معظم انقلاب به این دلیل است.

چند روز پیش آماری در رابطه با ۹۱ میلیونی شدن جمعیت کشورمان اعلام شد؛ آماری که بلافاصله بعد از اعلام از سوی افراد و مراجع ذی صلاح صحتش مورد تردید قرار گرفت و رد شد، با وجود این همچنان این

دوشنبه ۱۹ شهریور ۱۴۰۳ | ۵ ربیع‌الدول ۱۴۴۶ |

سؤال باقی‌مانده است که آمار ۹۱ میلیونی شدن ایرانیان از کجا آمد و چرا این آمارسازی غلط اتفاق افتاد؟

در رابطه با آمار ۹۱میلیونی معتقدم اینها آمارسازی است! چنانچه کسانی که برای اولین بار این آمار را منتشر کردند، از سایتی به نام وردومترز و به استناد این سایت این آمار را منتشر کردند که کاملاً خطاست. جمعیت فعلی ایران بر اساس اعلام مرکز آمار که تنها مرجع رسمی و قانونی انتشار آمار است ۸۶میلیون نفر اعلام شده است، بنابراین عدد ۹۱میلیون حتماً آمارسازی است.

خب دلیل این آمارسازی‌ها را چه می‌دانید و افراد یا مجموعه‌هایی که این آمارسازی‌ها را دارند به دنبال چه اهدافی هستند؟

من این آمارسازی‌ها را به دو دلیل می‌دانم؛ نخست اینکه کسانی که این آمارها را از این سایت‌ها و مجموعه‌های بین‌المللی منتشر می‌کنند، از سسر بی‌اطلاعی و بی‌تدبیری و به تعبیر صریح‌تر از سسر بی‌سوادی این کار را انجام می‌دهند یا اینکه این کار با هدف دادن داده‌های غلط به نظام برنامه‌ریزی کشور است، بنابراین این آمارسازی‌ها را باید با دقت دید. این آمارسازی‌ها خطرناک است و می‌تواند خطای محاسباتی، تحلیل غلط و سیاستگذاری و رفتاری غلط را در مدیران کشور و نظام مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ایجاد کند، بنابراین باید حتماً به آمار درست ملتزم باشیم. مجموعه‌های رسانه‌ای ما باید در انتشار مطالبی که منتشر می‌کنند دقت بیشتری داشته باشند. این نکته بسیار مهمی است که فکر می‌کنم به هر حال یک جریان رسانه‌ای سیاسی هم وجود دارد که به این آمارها دامن می‌زند.

قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده سال ۱۴۰۰از سوی شهید رئیسی ابلاغ شد و حدود سه سال از اجرای آن می‌گذرد. آیا در این مدت شاخص‌های جمعیتی‌مان بهبود یافته‌است؟

دولت سیزدهم با عزم جدی در صدد اجرای قانون جوانی جمعیت بود. به رغم اینکه این قانون هنوز آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها و مقرراتش را پیدا نکرده بود ولی دولت گذشته با عزمی جدی اجرای آن را شروع کرد. عرض من این است دوسه سال برای قضاوت درباره اینکه این قانون درست اجرا شده یا نه و بعد این درست اجراشدن روی شاخص‌های جمعیتی اثر بگذارد، زمان بسیار کمی است، اما معتقدم نشانه‌هایی از توفیق جدیت مدیران بر اجرای قانون جوانی جمعیت در دولت سیزدهم وجود دارد.

و این نشانه‌ها چیست؟

یکی اینکه شیب کاهش تعداد تولدها کمتر شده. نه به این معنا که تعداد تولدها افزایشی باشد، خیر، همچنان کاهش است، ولی واقعیت این است که شیب کاهش کمتر شده است. به طور مثال سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ بعضاً تا سال‌ی ۱۰۰ هزار کاهش تولد را تجربه می‌کردیم، اما طی سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲ شاهد این بودیم که میزان کاهش به سالی ۲۰-۲۰هزار رسید که در واقع شیب کاهش کمتر از گذشته بوده است. نکته دوم اینکه بر اساس مقایسه‌ای که بین سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۱ انجام شد، نسبت تولد فرزندان اول کمتر شد و نسبت تولد فرزندان دوم تقریباً ثابت ماند و نسبت تولد فرزندان سوم، چهارم و پنجم افزایشی شد که ما می‌گوییم این نشانه‌ای است در اینکه الگوهای غلط در حال نقص شدن و در حال از بین رفتن است. انگاره‌های غلطی که در جامعه شکل گرفته بود و داشتن فرزند سوم، چهارم و پنجم در برنامه زندگی بخشی از جامعه قرار گرفت و سهم آن افزایش پیدا کرد. ما اینها را نشانه‌های خوبی می‌دانیم. همچنان که فکر می‌کنیم دولت چهاردهم فرصت طلایی دارد. قانون جوانی جمعیت سال ۱۴۰۰ تصویب شده است و تا ۱۴۰۷ برای اجرا فرصت دارد. از الان تا سال ۱۴۰۷ یعنی چهار سال، دقیقاً منطبق با سال‌های عمر دولت چهاردهم است و امیدواریم دولت چهاردهم را دولتی بنامیم که با جدیت در اجرای قانون جوانی جمعیت داشته باشد و ما را از پیچ خطرناکی که در آن هستیم، عبور دهد، و اگر نه این دولت می‌تواند آخرین فرصت جوانی جمعیتی را در کشور از دست داده و به باد دهد. امیدوارم اهمیت این مسئله چنانچه حضرت آقا هم فرمودند برای مدیران کشور هم در اولویت بالای قرار داشته باشد.

پشت پرده داده‌های غلط برای آمارسازی جمعیتی

بدهد. به عبارت دیگر عدد سال پایه ما در سال ۱۳۹۵ حدود ۷۹میلیون نفر بوده اما ۸۲میلیون در نظر گرفته شده است.

با اعلام آمار ۹۱میلیونی جمعیت کشور و بعد از آن رد این آمار از سوی نهادهای رسمی کشور این سؤال در ذهن بسیاری باقی ماند که پس آمار ۹۱میلیون نفری از کجا آمده بود؟! ■■■

محمدجواد محمودی، رئیس مؤسسه تحقیقات جمعیت در این باره می‌گوید: «برای پیش‌بینی و برآورد جمعیت یک کشور عدد جمعیتی حاصل از سرشماری به عنوان پایه سالانه، عدد نرخ باروری و همچنین میزان امید به زندگی در آن کشور لازم است تا بتوان میزان جمعیت در سال‌های بعد را به درستی و نزدیک به واقعیت تخمین زد.»

طبق توضیحات وی جمعیت ایران بر مبنای سرشماری جمعیت سال ۱۳۹۵ حدود ۷۹میلیون نفر بوده است که بر اساس این پایه جمعیت ۷۹میلیونی و نرخ باروری ۱/۶ درصد در سال امید به زندگی ۷۶سال در ایران، جمعیت کشور در حال جاری حدود ۸۶میلیون نفر برآورد می‌شود، این در حالی است که برخی مؤسسات خارجی وابسته به سازمان ملل جمعیت ایران را حدود ۹۱میلیون نفر اعلام کرده‌اند. علاوه بر این در چند سال اخیر حدوداً سالی ۰۰۶هزار نفر به جمعیت ما اضافه شده است، اگر همین تعداد را از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۳ سالانه به جمعیت بیفزاییم، نهایتاً جمعیت ما ۸۶میلیون نفر می‌شود.

آنطور که محمودی می‌گوید در مقایسه جمعیت سال‌های

۹میلیون نفری از سوی سازمان ملل ۱۱میلیون نفر اعلام شود. محمودی با اشاره به اینکه در سال ۲۰۱۰ جمعیت ما حدود ۷۵میلیون نفر اعلام شده است، می‌افزاید: «نرخ باروری ما در آن سال‌ها ۱/۷۹ بود و رهبر معظم انقلاب در همان زمان نسبت به این وضعیت اعلام نگرانی کردند. حواشی به وجود آمده موجب شد در سال ۲۰۱۲ اعلام کنند نرخ باروری کشور ما ۱/۷۹ نیست و ۱/۸۹ است و با این کار گزارش قبلی را رد کردند و گفتند به صورت خوش‌بینانه به جمعیت ۱۵۱میلیون نفر خواهیم رسید.»

با اعتراض به این نرخ باروری رقم‌های سازمان ملل تغییر کرد، اما در سال ۲۰۱۹ دوباره نرخ باروری اشتباه ۲/۱۵ را به سازمان ملل اعلام می‌کنند و باز اعداد را تغییر می‌دهند. با وجود این آنطور که رئیس مؤسسه تحقیقاتی جمعیت کشور می‌گوید، اصلاح گزارش غلط نرخ باروری به سازمان ملل در نرخ باروری اعمال شد اما اعداد محاسبه‌شده سال پایه را اصلاح نکردند، به همین دلیل نتایج غلط ادامه یافت. در واقع به جای عدد ۷۹میلیون نفر در سال ۱۳۹۵ عدد ۸۲میلیون را مبنای محاسبات قرار دادند که امروز جمعیت ایران را به اشتباه ۹۱میلیون اعلام کرده‌اند.

در حالی که روش‌های پیش‌بینی جمعیت از مبنای محکم برخوردار است و فرضیات اشتباه و آمارهای غلط از مجاری غیررسمی به سازمان ملل رسیده است، از این رو نسخه تجمیعی سازمان ملل نمی‌تواند ملاک عمل مسئولان قرار گیرد.